

ΠΛΑΤΩΝ ΔΡΑΚΟΥΛΗΣ

(1858–1934)

“Οποις είδαμε, στὰ ἀστικὰ κέντρα, Πάτρα, Σύρα, Ἀθήνα, ἀπὸ τὰ 1870 καὶ ὕστερα, ἀρχισε νὰ σχηματίζεται ἡ ἐργατικὴ τάξη. Δὲν εἶναι βέβαια εὔκολο ν' ἀποχτήσῃ μονομιᾶς ταξικὴ συνείδηση. 'Ωστόσο χρόνο μὲ τὸ χρόνο δργανώνεται κι' ἀρχίζει νὰ διεκδικῇ τὰ δικαιώματά της. Στὴν Πάτρα καὶ στὴ βορειοδυτικὴ Πελοπόννησο ποὺ μαστίζεται ἀπ' τὴ σταφιδικὴ κρίση ὑπῆρχαν πολλοὶ κατεστραμμένοι μικροαγρότες καὶ μικροαστοὶ ποὺ μὲ τὰ αἰτήματά τους δίνουν ζωηρὸ τόνο στὴν πολιτικὴ ζωή. Κι' ἀκόμα στὴν περιοχὴν αὐτὴν ἔγκαταστάθησαν πολλοὶ 'Ιταλοὶ ἐργάτες καὶ μικροβιοτέχνες ποὺ ρίχνουν τὸ σπόρο τοῦ ἀναρχισμοῦ. Οἱ ἀναρχικὲς ἰδέες τοῦ Μπακούνιν ποὺ ἀνθίζαν τότε στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, θρίσκουν τὸ κατάλληλο ἔδαφος νὰ καλλιεργηθοῦν στὴν Πάτρα, στὸν Πύργο κι' ἄλλοι. Παράλληλα δμως καὶ οἱ σοσιαλιστικὲς ἰδέες θρίσκουν δπαδοὺς στὴν ίδια περιοχή. Οἱ νέοι ποὺ ἀρχίζουν νὰ προπαγανδίζουν τὴν ἰδεολογία τοῦ σοσιαλισμοῦ δὲν εἶναι φυσικὰ δπαδοὶ τῶν Μάρξ — "Ενγκελς. 'Ο ἐπιστημονικὸς σοσιαλισμὸς ἀργησε πολὺ γιὰ νὰ ἐγκλιματισθῇ στὴν 'Ελλάδα. 'Ωστόσο, μέσα στὰ ιστορικὰ πλαίσια τοῦ καιροῦ ἔκείνου, οἱ σοσιαλιστικὲς καὶ ἀναρχικὲς ἰδέες ποὺ ἀρχισαν νὰ προπαγανδίζονται ἔδειχναν τὶς καινούργιες κοινωνικὲς ἀνάγκες ποὺ ώριμαζαν καὶ ἀναζητοῦσαν τὴν κατάλληλη ἰδεολογικὴ μορφή τους. Στὴν Πάτρα μάλιστα οἱ νεοϊδεάτες ἔβγαλαν τὸν Μάη τοῦ 1877 καὶ δική τους ἐφημερίδα μὲ τὸν τίτλο: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ». Γράφονταν στὴ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ τὰ συνθήματά της ήταν: «Τελεία αὐτοδιοίκησις τῶν δήμων», «πλήρης ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου» καὶ «ἡ ἐπανάστασις εἶναι δόνομος τῆς προόδου». Βγῆκε δμως μόνο ἓνα φύλλο γιατὶ ἡ Εἰσαγγελικὴ 'Αρχὴ ἀρχισε ἀμέσως τὶς συλλήψεις καὶ τοὺς διωγμούς.

Δυό χρόνια αργότερα (1879) ή Σύρα τραντάχθηκε από δυό μεγάλες έργατικές άπεργίες. Απεργήσανε οι έργατες τῶν ναυπηγείων και τῶν βυρσοδεψίων. Ή απεργία βάσταξε μέρες και οι άπεργοι χτυπήθηκαν μὲ τὴν ἀστυνομία. Οι άπεργίες αὐτὲς ἔδειξαν πώς θνῆσχε και ἐργατικὸ ζήτημα στὴν Ἑλάδα. Στὰ 1882 άπεργήσανε οι τυπογράφοι τῆς Ἀθήνας και οι τοσακάρηδες και οι ραφτάδες. Ή ἀρχὴ τῆς πάλης τῶν τάξεων ἔγινε.

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, ὅπως εἴπαμε, μερικοὶ νέοι σπουδαῖτες πάστα-

γανδίζουν τις σοσιαλιστικές ίδεες. Ἐκεῖνος δύμας ποὺ παρουσίασε μεγαλύτερη δράση καὶ ἔγινε πιὸ πολὺ ἀκουστὸς εἶναι δὲ ΠΛΑΤΩΝ ΔΡΑΚΟΥΛΗΣ. Ἡταν πλουσιόπαιδο. Γεννήθηκε στὴν Ἰθάκη, ἀλλὰ ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὴν φα-βιανὴ σοσιαλιστικὴ κίνηση καὶ τὸ 1885 ἔρχεται στὴν Ἑλλάδα ἀποφασισμέ-νος νὰ ἐργασθῇ γιὰ τὴν διάδοση τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τὴν δργάνωση τῆς ἐρ-γατικῆς τάξης. Γύρω του μαζεύονται πολλοὶ νέοι. Οἱ πιὸ στενοὶ του συνεργά-τες εἶναι δὲ Γεώργιος Χαιρέτης, δὲ Ἡρακλῆς Γαρμπῆς, δὲ Γ. Παπαρήτωρ καὶ δὲ Γρ. Ξενόπουλος. Ἐχουν σχέσεις μὲ τὸν Δρακούλη καὶ δὲ Ρόκος Χοϊδᾶς καὶ δὲ Στ. Καλλέργης ποὺ ἀργότερα ἔξελίχθηκε σὲ ἡγετικὸ σοσιαλιστικὸ στέλε-χος. Στὸ σπίτι τοῦ Δρακούλη γίνονται πολλὲς συνεδριάσεις. Τὸ θέμα ήταν μὲ τὶ τρόπο ἔπειτε νὰ γίνῃ ἡ προπαγάνδα τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἀνταλλάχθηκαν πολ-λὲς γνῶμες καὶ ἀποφασίστηκε νὰ βγῆ μιὰ ἐφημερίδα. Τὰ ἔξοδα τὰ ἀνέλαβε δὲ Δρακούλης καὶ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1885 κυκλοφόρησε ἡ πρώτη σοσιαλιστικὴ ἐφημερίδα στὴν Ἀθήνα, μὲ τὸν συμβολικὸ τίτλο: «ΑΡΔΗΝ». Ἄρχισαν δύμας σὲ λίγο οἱ διαφωνίες. Οἱ φοιτητὴς Στ. Καλλέργης διαφωνοῦσε μὲ τὴν τακτι-κὴ ποὺ ἔγκαινίασε δὲ Δρακούλης. Ἡθελε ἄμεση δράση. Κι' εἶχε δίκιο. Ὁ Δρακούλης ἀν καὶ εἶχε κάποια γνώση τοῦ μαρξισμοῦ, ἥθελε νὰ ἐφαρμόσῃ στὴν Ἑλλάδα τὸ φαβιανισμό. Ἔτσι τὰ σοσιαλιστικά του κη-ρύγματα ήταν ἀπηχήσεις ἀντιλήψεων τοῦ Μάρξ θολές, λαθεμένες καὶ κομματιασμένες. Ἀναγνώριζε δτι «πηγὴ τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἡ ἐκμετάλλευ-σις» καὶ τονίζει πῶς δὲν ὑπάρχει συμβιβασμὸς κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ώστό-σο δὲν υίοθετεῖ τὴν ἄμεση δράση, γιατὶ δὲν κατανοεῖ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ σοσιαλισμοῦ «ὡς ἀναγκαία συνέπεια τῆς λειτουργίας τῶν ἐσωτερικῶν γόμων τῆς κεφαλαιοκρατικῆς κοινωνίας, ποὺ βρίσκουν τὴν ἐκδήλωσή τους στὴν τα-ξικὴ πάλη». Πιστεύει στὴν ἔξελικτικὴ πορεία γι' αὐτὸ εἶναι ἔχθρος «τῆς ἀτα-ξίας, τῆς παραλυσίας καὶ τῶν ἀνατροπῶν». Ολα θὰ πᾶνε καλὰ δταν οἱ ἐρ-γαζόμενοι δργανωθοῦν εἰς τὸ «σωτήριον Κράτος».

Ἄλλὰ γιὰ νὰ καταποιηθοῦμε καλύτερα, ἀς δοῦμε τὶ ἔγραφε δὲ Δρακού-λης στὸ «Ἀρδην».

«Οἱ ἐν ἴδρυτι τοῦ προσώπου των ζῶντες καὶ δσοι ὑπὸ τῆς πτωχείας καὶ τοῦ σκότους πιεζόμενοι μοχθοῦν, ἐνῶ δλίγοι συσσωρεύονται κεφάλαια καὶ κτήματα ἀτινα, κατὰ τὸ φυσικὸν δίκαιον ἀνήκουσι εἰς πάν-τα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας ἀναλόγως καὶ ἔξ iσου ἐργαζόμενα, εἶναι ἐπά-ναγκες, ἐνόσω ὑπάρχει εὔτυχῶς παρ' ἡμῖν καὶ μεταξὺ ἐργασίας καὶ το-πικῆς ξητήσεως σχετικὴ ἀρμονία, διδασκόμενοι ἐκ τῶν παθημάτων τῶν ἄλλων δυστυχῶν τοῦ κόσμου, ἐννοήσωσι καὶ μάθωσι τὰ δικαιώματα αὐτῶν πρὸιν ἢ τῶν πλουτολογικῶν φάσεων ἀνελισσομένων ἀναγκασθῶσι νὰ τὴν ἀ-παιτήσωσι διὰ βιαίων μέσων».

Ε. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

‘Αλλὰ ποιές ήταν οἱ βασικὲς ἀρχὲς τοῦ σοσιαλισμοῦ ποὺ πρέσβευε καὶ προπαγάνδιζε δὲ Δρακούλης;

«Θεμελιώδη ἀρχὴ πρεσβεύει τὸ «‘Αρδην» τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς φονευούσης αὐτὸν μερίμνης περὶ τῆς αὔριον καὶ ἀφορᾶ εἰς τὴν ἐντεῦθεν ἡθικὴν διάπλασιν ἥ τι πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, οὐχὶ προνομιακῶς τῶν ὅλιγων, ἀλλὰ — ὅπως ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ — ἀπάντων. Πρόγραμμα (τοῦ «‘Αρδην») εἴναι ἡ ἐπὶ τῇ βάσει ἀναλόγου ἀπάντων ἔργασίας καὶ διὰ τῆς ριζικῆς τροποποιήσεως τοῦ ὑφισταμένου συστήματος τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς τοῦ πλούτου, ἐπικράτησις πραγματικῆς δικαιοσύνης καὶ ἐπίτευξις οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας ἀπάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀτόμων ἐξ ὧν ἡ κοινωνία σύγκειται».

Πρῶτα πρῶτα ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε πὼς τὸ σοσιαλιστικό του πρόγραμμα ἦταν διατυπωμένο σὲ γλῶσσα λογιωτατίστικη. Δεύτερο, καθόλου δὲν κάνει λόγο γιὰ τὴν πάλη τῶν τάξεων. Καταλαβαίνει ὅμως πὼς παρ’ ὅλο τὸν «ἀκαδημαϊκὸν» σοσιαλισμό του, ἡ κυρίαρχη τάξη δὲν θὰ ἀνέχονται τὸ κήρυγμά του καὶ γι’ αὐτὸ τογίζει:

«Ἀναλαμβάνομεν ἔργον τοῦ δποίου τὰς δυσκολίας καὶ τὰ προσκόμματα οὐδαμῶς ἀγνοοῦμεν. Δὲν περιμένομεν ἄκραν γαλήνην... ‘Ο καταδιωγμὸς ὅστις ἡκολούθησε ἀείποτε τὰς ἀποπείρας τῆς ἐπικρατήσεως σωτηρίων ἵδεῶν, θὰ προκόψῃ ἐν πολλοῖς καὶ τὸ ἔργον ἡμῶν.. Πολλοὶ ἐπίστευσαν καὶ θὰ πιστεύωσιν δτι δ σκοπὸς ἡμῶν εἶναι ἀνατρεπτικός. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ζητοῦμεν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων βαθμιαίαν, ἀλλὰ βεβαίαν. Εἶμεθα ἔχθροι τῆς ἀταξίας, τῆς παραλυσίας καὶ τῶν ἀνατυπῶν. Εἶμεθα ἔχθροι ἀφ’ ἐτέρου τῆς ἀδικίας καὶ τυραννίας... ‘Ἀναλαβόντες τὴν ἔκδοσιν τοῦ φύλλου τούτου ἐκρίναμεν δτι ἐκτελοῦμεν ὑπέρτατον καθῆκον ἐπιβαλλόμενον ἡμῖν ὡς δπαδοὺς ἐνθέρμους τῆς ἀνθρωπότητος...»

‘Απὸ τὸ τρίτο φύλλο ἀρχίζει νὰ κάνῃ λόγο καὶ γιὰ τὸν σοσιαλισμό. Σὲ ἄρθρο του: Η PIZA ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ, μαζὶ μὲ ἄλλα, ἔγραφε:

«Ἡμεῖς ἔχομεν ἔργον νὰ διδάσκομεν εἰς τὸν λαὸν τι ἀνήκει εἰς αὐτόν, πὼς δύναται νὰ λάβῃ δτι ἀνήκει εἰς αὐτόν».

Καὶ ἀπαντώντας στὴν ἐπίθεση τῆς «Παλιγγενεσίας» ποὺ τὸν κατηγοροῦσε πὼς προπαγάνδιζε τὴν ἀνατροπὴ τοῦ πολιτεύματος, τόνιζε:

«Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Δὲν εἶναι ἀληθὲς διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον δτι δ σοσιαλισμὸς δὲν εἶναι πολύτευμα. Περὶ πολιτεύματος δὲν μεριμνῶμεν. Οἱ μεταγενέστεροι θὰ γελῶσι... μὲ τὰ πολιτεύματά μας... γνωμοδοτοῦμεν συμμαχίαν μετὰ τῆς μεγάλης ὁμάδος τοῦ ἔργαζομένου, τοῦ μοχθοῦντος, τοῦ πεινῶντος ἥ μέλλοντος νὰ πεινάσῃ λαοῦ. Εἶναι ἀρα γε ὁ ἔργαζόμενος, δ μοχθῶν, δ πεινῶν λαὸς ἀτακτος ἐν τῇ κοινωνίᾳ;»
Καὶ σ’ ἄλλο φύλλο τόνιζε ἀκόμα:

«Τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς δὲν θὰ τὸ ἀποκτήσωσιν οἱ ἐργάται ἢ μόνον διὰ τῆς ἑφαδμογῆς τῶν σοσιαλιστικῶν ἀρχῶν, ἢτοι ἐν κοινωνίᾳ, σοσιαλιστικῶς καταρτισμένην».

Τοτερα ἀπὸ τὸ 30 φύλλο τὸ «*Αρδην*» σταμάτησε τὴν ἔκδοση καὶ ξανα-
βγῆκε τὸ μῆνα Νοέμβρη του 1886. Στὴ νέα του ἔκδοση ἔχει πιὸ πολὺ σο-
σιαλιστικὸ χρῶμα. Μιὰ μελετούλα του σὲ ἀπλῇ μάλιστα γλῶσσα μὲ τὸν τίτλο:
«Τί εἶναι δὲ κοινωνισμὸς» ἐκλαῖκευε μερικὲς ἀρχὲς τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἄπὸ τότε δὲ στικὸς τύπος ἄρχισε νὰ προσέχῃ τὸ «*Αρδην*» καὶ νὰ βλέπῃ
σὰν ἔχθρὸ τῆς κοινωνίας τὸν Δρακούλη. Οἱ μεγάλες ἐφημερίδες «Παλιγγενε-
σία» καὶ «*Ωρα*—ἄκομα καὶ ἡ «*Ακρόπολις*»—ἄρχισαν τὴν ἐπίθεση. Τὰ «και-
νὰ δαιμόνια» ποὺ προπαγάνδιζε δὲ Δρακούλης ἔβαζαν ψύλλους στ’ ἀφτιὰ τῆς
ἄρχουσας τάξης. Τὸ «*Αρδην*» εἶχε κυκλοφορία. Διαβάζονταν πολὺ καὶ εἶχε
καὶ συνδρομητὲς στὴ Σύρα, Πύργο, Πάτρα καὶ Πειραιᾶ. Σὲ πολλὰ γυμνά-
σια οἱ μαθητὲς τὸ κρυφοδιάβαζαν καὶ συζητοῦσαν γιὰ τὶς ἴδεες ποὺ κήρυχνε.
Στὸ γυμνάσιο μάλιστα τῆς Πάτρας τὸ κακὸ παράγινε. Ἐκεῖ τὸ ἔδαφος ἦταν
πιὸ πρόσφορο. Ἄπὸ δέκα χρόνια πρὸν ὑπῆρχαν φανατικοὶ δημοκράτες, σοσι-
αλιστὲς καὶ ἀναρχικοί. Γι’ αὐτὸ δὲ γυμνασιάρχης τῆς Πάτρας Παπαλουκᾶς,
ἄρχισε νὰ τρομοκρατῇ τοὺς γυμνασιόπαιδες. Ἐβγαζε κάθε τόσο δεκάρικους
«παραινετικοὺς» λόγους, γιὰ χριστιανισμό, καὶ ἄλλα διηγήματα καὶ ἀποκαλοῦ-
σε τοὺς ὄπαδοὺς τοῦ «*Αρδην*» «ἀνατροπεῖς, ἀθέους καὶ ἔχθροὺς τῆς καθεστη-
κυῖας τάξεως».

Οσο πάει τὸ «*Αρδην*» γίνεται πιὸ ριζοσπαστικὸ μὲ σοσιαλιστικὴ ἀπόχρω-
ση. Στὸ ἀναμεταξὺ δὲ Δρακούλης μεταφράζει καὶ τυπώνει (1886) τοῦ Κροπό-
τκιν τὴ μπροσούρα «Πρὸς τοὺς Νέους» ποὺ διαβάστηκε πολὺ καὶ ἀπὸ τότε ὅς
τὸ 1920 ἀνατυπώθηκε πολλὲς φορὲς σὲ χιλιάδες ἀντίτυπα.

Τὸ 1887 τὸ «*Αρδην*» σταμάτησε. Ο Δρακούλης πικράθηκε καὶ ἀπογο-
ητεύθηκε γιατὶ δὲ Καλλέργης καὶ ἄλλοι τὸν ἀντιπολιτεύονταν. Αὐτοὶ ἀποτελοῦ-
σαν δική τους δμάδα καὶ προπαγάνδιζαν πιὸ ριζοσπαστικὲς σοσιαλιστικὲς ἴ-
δεες. Ἀμα σταμάτησε τὸ «*Αρδην*» δὲ Δρακούλης ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ
ξαναγύρισε στὴν Ἀγγλία. Ἐμεινε ἐκεῖ ὅς τὶς ἀρρχὲς τοῦ 1894. Ὁπως καὶ
νῦν εἶχε ἀποχήσει δόνομα γι’ αὐτὸ τὸ 1889 ἀντιπροσώπευσε τοὺς Ἑλληνες
σοσιαλιστὲς στὸ ἰδρυτικὸ Συνέδριο τῆς Δευτέρας Διεθνοῦς τὸ 1889.

Στὴν Ἀγγλία δὲ Δρακούλης σύνταξε καὶ μιὰ μπροσούρα ποὺ μὲ τὸν τί-
τλο: «Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐργάτου» ἀπὸ τὸ 1891 καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια ὥστερα
διαβάστηκε πολύ.

Οταν ξαναγύρισε στὴν Ἑλλάδα ἔκανε περιοδεῖες καὶ προσπάθησε νὰ
δργανώσῃ σοσιαλιστικοὺς δμίλους ποὺ νὰ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή
του. Γιὰ δυισμένη περίοδο, δὲν καὶ ὑπάρχει ίσχυρὴ ἀντιπολίτευση ἐναντίον
του, εἶναι δὲ ἡγέτης τῆς σοσιαλιστικῆς κίνησης στὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὸ 1900
μάλιστα ὅς τὸ 1912 τὸ δόνομά του εἶναι πολὺ γνωστὸ καὶ ἡ ἐπιρροή του πολὺ

μεγάλη. Στὴν Ἀθήνα, Πάτρα, Πειραιᾶ καὶ Βόλο ἔχει πολλοὺς θαυμαστές καὶ δπαδούς. Στὸ Βόλο τὸ 1908 ὅταν πῆγε ἔκει καὶ μίλησε στοὺς ἐργάτες, τὸ Ἐργατικὸ Κέντρο ὀργάνωσε τέτοια ὑποδοχὴ στὸ Δρακούλη ποὺ κατατρόμαξε τοὺς ἀστούς.

Στὸ ἀναμεταξύ, μαζὶ μὲ τὸ σοσιαλισμὸ ἀρχισε νὰ προπαγανδίζῃ καὶ τὴ χορτοφαγία. Οἱ σοσιαλιστικές του ἰδέες δὲν ἔχουν συνοχὴ καὶ συνέπεια. Καταβάλλει προσπάθειες νὰ δργανώσῃ τὴν Ἑλληνικὴ ἐργατικὴ τάξη ἀλλὰ ποτέ του δὲν ἀκολουθεῖ τὸ σωστὸ δρόμο οὔτε στὸν συνδικαλιστικὸ οὔτε στὸν πολιτικὸ τομέα.

Μὲ τὴν προοπτικὴ τοῦ χρόνου, σήμερα, μποροῦμε νὰ κρίνουμε τὴ δράση τοῦ Δρακούλη καὶ νὰ τοῦ δώσουμε τὴ θέση ποὺ τοῦ ἀξίζει μέσα στὴν πρώτη περίόδο τοῦ ἐργατικοῦ μας κινήματος.

Ἔταν ἔνας ἴδιόμορφος σοσιαλιστής φαβιανὸς καὶ ἔγγλεζικης μάρκας. Εἰδηνιστής, νεοχριστιανός, χορτοφάγος, κοσμοπολίτης, ζωόφιλος, καθαρευουσιάνος καὶ ἐργατιστής, ἐγωπαθής καὶ φιλανθρωπιστής, ἀποδείχθηκε ἀνίκανος νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ νοιώσῃ τὸν ἐπιστημονικὸ σοσιαλισμό. Πιστεύει βέβαια σ' ἔναν ἴδιότυπο σοσιαλισμό, ἀγωνίζεται γιὰ νὰ διαδώσῃ τὶς ἰδέες του. Πολλὲς φροντίδες καυτηριάζει τοὺς καπιταλιστές, τοὺς ἀποκαλεῖ «νωθροὺς καὶ κτηνώδεις». Διδάσκει πὼς δ σοσιαλισμὸς θὰ ἐπικρατήσῃ σιγὰ - σιγὰ καὶ ἔξυπνεϊ τὸ ἐργατικὸ κίνημα ποὺ «κρύπτει ἐν ἔαυτῷ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου».

Ἡ ἄλληθεια εἶναι πὼς θυσίασε δλη του τὴν περιουσία στὸν ἀγώνα του. Κατὰ τὴν περίοδο τοῦ 1894—1910 παρ' δλες τὶς ἀρνητικὲς πλευρὲς τοῦ κηρύγματός του, πρόσφερε σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὴν ἐργατικὴ τάξη γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ συνδικαλιστικὴ τῆς δργάνωση.

Στὰ ὕστερα ἀπὸ τὰ 1912 χρόνια, ποὺ τὸ ἐργατικὸ μας κίνημα ἀρχισε νὰ προσανατολίζεται πρὸς τὶς ἀρχὲς τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ, δ Δρακούλης, παρ' δλες του τὶς προσπάθειες, δὲν κατόρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ. Παραμέριζεται καὶ σιγὰ - σιγὰ ἡ ἀκτινοβολία του σβήνει. Γι' αὐτὸ διατραβήθηκε στὴν Ἀγγλία δπου καὶ πέθανε ξεχασμένος, πάμπτωχος, χωρὶς φίλους καὶ θαυμαστές.

(Ἐφημερίδα «Ἀύγη» Ἰούλιος 1954)

ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ

(1865—1926)

Στά χρόνια πού ἀρχισε τὴ δράση του δ Πλάτων Δρακούλης, ἔνας δμιλος φοιτητῶν καὶ σπουδαστῶν τοῦ Πολυτεχνείου τὸν ἀντιπολιτεύονταν γιατὶ διαφωνοῦσε μιᾶς του σὲ βασικὰ ζητήματα. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς σοσιαλιστικῆς νεολαίας ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἦταν δ ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ, ἔνας νέος μὲ πολλὰ προσόντα. Γεννήθηκε στὸ Χουμέρι (Μυλοποτάμου) Κρήτης καὶ ἅμα τελείωσε τὶς γυμνασιακὲς σπουδές του ἐγγράφηκε στὸ Πολυτεχνεῖο. Ἀνήσυχο πνεῦμα, νοιώθει τὸν πόνο τῶν λαϊκῶν μαζῶν ποὺ ὑπόφεραν καὶ δυστυχούσαν καὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὶς σοσιαλιστικὲς Ἰδέες. Οἱ πρῶτες ἀπεργίες καὶ οἱ ζυμώσεις ποὺ γίνονταν μέσα στὴν ἐργατικὴ τάξη δὲν τὸν ἀφήνουν ἀδιάφορο.

Καλεῖ στὸ σπίτι του κάθε βράδυ τοὺς δμοῦδεάτες του φοιτητὲς καὶ σπουδαστὲς καὶ μὲ τὴ φλογερή του εὐγλωττία τοὺς παροτρύνει νὰ ἀφιερώσουν τὴ ζωὴ τους γιὰ τὸ διαφωτισμὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ γίνουν πνευματικοὶ καθοδηγητές του. Φυσικὰ ἡ Ἰδεολογία ποὺ θὰ συντελέσῃ στὸ ξύπνημα τοῦ λαοῦ καὶ θὰ δδηγήσῃ τὴν ἐργατικὴ τάξη στὸν ἀπολυτρωτικὸ τῆς δρόμο εἶναι δ σοσιαλισμός.

Γι' αὐτὸ πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ βγάλῃ καὶ σοσιαλιστικὴ ἐφημερίδα γιὰ νὰ προπαγανδίσῃ τὶς Ἰδέες του. Τὴ βάφτισε κι' ὅλας «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ». Μὰ τὸν πρόλαβε δ Δρακούλης, ποὺ δπως εἴπαμε ἔβγαλε τὸ «Ἀρδην». Ὁ Καλλέργης τότε, καταλαβαίνοντας πὼς χωρὶς δργάνωση δὲν γίνεται τίποτα, ἰδρυσε τὸν «Σοσιαλιστικὸ Σύλλογο» ποὺ τὸν ἀποτελοῦσαν μερικοὶ γυμνασιόπαιδες καὶ σπουδαστὲς τοῦ Πολυτεχνείου. Τὰ νειάτα, πρωτοστατοῦν καὶ δ Καλλέργης, ρεαλιστὴς μὰ καὶ μὲ ἐπαναστατικὴ δρμή, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ Συλλόγου. Καταλαβαίνει δμως πολὺ καλὰ πὼς εἶχε τὴν ἀνάγκη καὶ τῆς συνδρομῆς καὶ τῆς συμπαράστασης τοῦ Δρακούλη καὶ τοῦ Ρόκκου Χοϊδᾶ. Τοὺς ἀνακοινώνει τὶς σκέψεις καὶ τὸ πρόγραμμά του καὶ τοὺς παρακαλεῖ νὰ συντάξουν τὸ καταστατικὸ τοῦ «Σοσιαλιστικοῦ Συλλόγου». Μὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες σχεδὸν μέρες ἀρχισαν οἱ διαφωνίες. Ὁ Καλλέργης ὑπεστήριξε πὼς τὸ «Ἀρδην» δὲν πρέπει νὰ εἶναι προσωπικὸ δργανο τοῦ Δρακούλη ἀλλὰ τοῦ «Σοσιαλιστικοῦ Συλλόγου» καὶ συνακόλουθα νὰ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς Σοσιαλιστικῆς ὅμαδας. Ὁ Χοϊδᾶς ἔβρισκε πὼς δ Καλλέργης εἶχε δίκιο ἀλλὰ δ Δρακούλης ἀρνήθηκε κατηγορηματικὰ νὰ δεχθῇ τὸν ἔλεγχο τοῦ «Σοσιαλιστικοῦ Συλλόγου».

"Οσο καιρό δένγαινε τὸ «Ἀρδην» ὁ Καλλέργης ἀν καὶ διαφωνοῦσε μὲ τὸν Δρακούλη καὶ τὸν ἀντιπολιτεύονταν, ἥταν ὑποχρεωμένος νὰ πειθαρχῇ, γιατὶ ἡ ἀκτινοβολία τοῦ Δρακούλη ἥταν μεγάλη. "Οταν δμως σταμάτησε ἡ ἔκδοση τοῦ «Ἀρδην», βρῆκε τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀρχίσῃ τὴ δράση του πιὸ ἐλεύθερα καὶ πιὸ συστηματικά. Δείχνει μεγάλη δραστηριότητα. Τολμηρὸς καὶ ἀποφασιστικὸς προπαγανδίζει μὲ ἐπιμονὴ τὸ σοσιαλισμό. Δὲν ἔχει ἀκόμα ἔκπαθαρισμένες ἴδεες. Δὲν κατέχει καλὰ τὴ σοσιαλιστικὴ θεωρία. "Ομως ὁ ἐνθουσιασμός του εἶναι μεγάλος καὶ αὐτοσχεδιάζει στὶς θεωρητικές του ἴδεολογικὲς ἔξιρμήσεις. Τὴν Πρωτομαγίαν τοῦ 1890 ἀνασυντάσσει τὸν Σοσιαλιστικὸν "Ομιλο καὶ ἴδρυει τὸν «Κεντρικὸ Σοσιαλιστικὸ Σύλλογο» στὸν δποῖο εἶναι γραμμένα πιὸ πολλὰ ἀπὸ 200 μέλη καὶ τὸν Ἱούλη τῆς ἴδιας χρονιᾶς βγάζει τὴν δεκαπενθήμερη ἐφημερίδα «ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΕΠΟΥΡΑΣ» μὲ τὸν ὑπότιτλο: «ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΚΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ». Τυπώνονταν σὲ 2.000 φύλλα, ἀλλὰ τὰ περισσότερα μοιράζονταν δωρεάν. Τὰ γραφεῖα τοῦ «Σοσιαλιστῆ» ἥταν στὸ Παγκράτι, κοντὰ στὸ Στάδιο. Μιὰ πελώρια ταμπέλλα σ' ἓνα μονόροφο σπίτι ἀπὸ μακρυὰ τοὺς διαβάτες νὰ ρωτοῦν ὁ ἔνας τὸν ἄλλον τί ἥταν ἔκει μέσα.

Στὸ «Σοσιαλιστῆ» μεταφράζονταν ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ καὶ τὰ Ἰταλικὰ διάφορα ἄρθρα σοσιαλιστῶν καὶ ἀναρχικῶν καὶ ἄλλων ἐλεύθερων στοχαστῶν καὶ δημοσιογράφων ὅπως τοῦ Σεβαστιανοῦ Φώρ, τοῦ I. Γκράβ, τοῦ Μπουσέ, τοῦ Κυπριάνη, τοῦ "Ελληνα σοσιαλιστῆ" τοῦ Παρισιοῦ Π. Ἀργυριάδη, τῆς Λουτζας Μισέλ, τοῦ I. Ἀλμάν καὶ ἄλλων. "Τστερα δμως ἀπὸ μερικὰ φύλλα, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχαν λεφτά, δ «Σοσιαλιστῆς» σταμάτησε.

Τὸν ἄλλο χρόνο (1891) μερικοὶ φοιτητὲς συνεργάτες τοῦ Καλλέργη δένγαλαν τὴν ἐφημερίδα «ΚΟΙΝΩΝΙΑ». Συντάκτης τῆς ἥταν ὁ Χαιρέτης ποὺ ἥταν μᾶλλον δπαδὸς τοῦ Δρακούλη. Μὰ καὶ ἡ νέα αὐτὴ σοσιαλιστικὴ ἐφημερίδα σταμάτησε, γιατὶ δὲν ὑπῆρχαν λεφτά νὰ καλύψουν τὰ ἔξοδά της.

Ο Καλλέργης στὸ ἀναμεταξὺ τὰ κατάφερε μὲ ἔρανους νὰ συγκεντρώσῃ κάποιο ποσὸ καὶ νὰ ἔστεγάλη τὸ «Σοσιαλιστῆ». Ἀναδιοργανώνει τὸν «Κεντρικὸ Σοσιαλιστικὸ Σύλλογο» καὶ ἴδρυει καὶ ἄλλους δμίλους στὸν Πειραιᾶ καὶ Λαύριο καὶ πιὸ ὕστερα στὴν Πάτρα, Πύργο, Ζάκυνθο, Αἴγιο καὶ Σύρα. Κάνει καὶ περιοδεῖες καὶ δίνει διαλέξεις στὸν Πειραιᾶ, Κόρινθο, Κιάτο καὶ Κατάκωλο.

Ἀρχισαν δμως πάλι οἱ γκρίνιες καὶ οἱ διαφωνίες. Οἱ Δρακουλικοὶ χαρακτήριζαν τοὺς Καλλεργικοὺς ὡς «ρομαντικοὺς ἐπαναστάτες» καὶ οἱ Καλλεργικοὶ τοὺς Δρακουλικοὺς ὡς «νερόβραστους». "Ως τὸ 1894 δμως οἱ διαφωνίες δὲν καταλήξανε σὲ σχῆσμα. Τὸ σχῆσμα ἔγινε τὴ χρονιὰ αὐτῆ, ὕστερα ἀπὸ τὶς πρῶτες καταδιώξεις.

Κατὰ τὸν Καλλέργη τὰ μέσα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς Σοσιαλιστικῆς Πολιτείας ἥταν τοῦτα ἔδω:

1) «Η ιδρυσις «συλλόγων» είς διαφόρους πόλεις καὶ κωμοπόλεις καὶ χωρία ἡ συνοικίας πρὸς διάδοσιν καὶ ὑποστήριξιν τῶν σοσιαλιστικῶν ἴδεων. 2) «Ἐκδόσεις συγγραμμάτων, περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν. 3) «Διοργάνωσις ἔξοχικῶν περιπάτων» κατὰ περιόδους ὑπὸ τῶν σοσιαλιστικῶν συμματείων. 4) «Ιδρυσις αἰθουσῶν πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν σοσιαλιστικῶν ἴδεων μετὰ σοσιαλιστικῶν βιβλιοθηκῶν. 5) «Ἡ ὑποστήριξις βουλευτῶν καὶ Δημάρχων» ἐκ τοῦ λαοῦ, ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ λάβωσιν οἱ σοσιαλισταὶ τὴν πλειψηφίαν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ καὶ οὕτω νὰ δυνηθῶσι νὰ φέρωσι τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου κοινωνικοῦ προβλήματος. 6) «Διοργάνωσις εἰρηνικῶν διαδηλώσεων καὶ περιόδους» καὶ ὑποβολὴ ὑπομνημάτων εἰς τὰς Βουλάς. 7) «Διοργάνωσις ἀπεργιῶν καὶ ἄλλων διμοίων μέσων» διὰ τῶν δποίων νὰ ἐπιτυγχάνωνται αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἀδικουμένων ἐργατῶν».

Στὸ τέλος ἔξηγοῦσε, πὼς δὲν συμφωνοῦσε μὲ τοὺς ἀναρχικοὺς ποὺ προπαγάνδιζαν τρομοκρατικὰ μέσα. Δήλωνε πὼς ἦταν κι' αὐτὸς ὀπαδὸς τῆς ἔξελιξης, ἀλλὰ στὴν περίπτωση ποὺ τὰ εἰρηνικὰ μέσα δὲν φέρνουν τὸ ποθούμενο, τότε, θὰ ἀκολουθήσῃ ἄλλη τακτική.

«Τέλος πάντων, ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι διὰ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἄλλων παροιμίων «εἰρηνικῶν μέσων» θὰ φθάσωμεν εἰς ἐν καλὸν σημεῖον ἐντὸς δλίγων ἐτῶν εὔκολότερον, παρὰ ἐκεῖνοι οἱ δποῖοι φρονοῦν ὅτι διὰ βιαίων μέσων θὰ ἐπικρατήσωσιν αἱ ἴδεαι αὐτῶν (=ὑπονοεῖ τοὺς ἀναρχικούς), καθ' ὃτι ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι κατὰ τὴν παροιμίαν τοῦ λαοῦ «περισσότερον ψωμὶ τρώγει τις μὲ τὸ μέλι παρὰ μὲ τὸ ἔύδι». Ὅταν δικαίως βλέπωμεν ὅτι τὰ ἀνωτέρω μέσα εἶναι ἀνεπαρκῆ, τότε βεβαίως πρέπει διὰ παντὸς μέσου νὰ διαδώσωμεν, νὰ ἐπιβάλωμεν, νὰ ἐφαρμόσωμεν τὰς ἴδεας μας.»

Ο Καλλέργης ἔγινε γνωστὸς καὶ σὲ πλατύτερο κύκλῳ τὴν Πρωτομαγιὰ τοῦ 1894. Τιὰ πρώτη φυρὰ τὴ χρονιὰ αὐτὴ γιγράταστηκε στὴν Ἀθήνα ἡ ἐργατικὴ Πρωτομαγιὰ μὲ δλους τοὺς σοσιαλιστὲς ἐνωμένους καὶ μὲ δημόσιες ἐκδηλώσεις. Τὴν προηγούμενη χρονιὰ — 1893 — μόνο οἱ Καλλεργικοὶ γιόρτασαν τὴν Πρωτομαγιὰ χωρὶς δικαίως ἐκδηλώσεις καὶ ψηφίσματα. Απλῶς συγκεντρώθηκαν στὶς στῆλες τοῦ Ὁλυμπίου Διός.

Στὰ 1894 εἶχε ἔρθει δ Δρακούλης ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, μοιράστηκαν φυλλάδια προκηρύξεις κι' ἔτσι δημιουργήθηκε τὸ ἀνάλογο ἐνδιαφέρο. Πολλὰ λέγονταν καὶ πολλὰ διαδίδονταν, γι' αὐτὸς ἡ Εἰσαγγελικὴ Ἀρχὴ καὶ ἡ Ἀστυνομία πῆραν τὰ μέτρα τους.

Η συγκέντρωση ἔγινε στὸ Στάδιο. Μαζεύτηκε πολὺς ἐργατικὸς κόσμος, ἐργάτες μαζὶ μὲ τὶς γυναικες τους καὶ τὰ παιδιά τους πῆγαν στὸ Στάδιο καὶ ὅκουσαν τὸν ρήτορες.

«Περὶ τὴν 6ην ὥραν μ.μ. ἀπαξ δ χῶρος τοῦ Σταδίου ἐκαλύφθη ὑπὸ ποικίλου κόσμου ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παίδων, μεταξὺ τῶν δποίων διε-

κρίνοντο 50—60 σοσιαλισταί, πάντες τίμιοι καὶ φιλόπονοι ἐργάται, φέροντες ἐρυθρὰς κονκάρδας ἐπὶ τοῦ στήθους».

(«Ἐφημερίς» Κορινθιακά)

Καταγγέλθηκε μάλιστα πώς ἀνάμεσα στὸ πλῆθος ἡταν καὶ μερικοὶ ἀστυφύλακες ποὺ μοίραζαν προκηρύξεις, γι' αὐτὸν ἀρχισαν ἀνακρίσεις.

Πρῶτος μίλησε δὲ Δρακούλης. 'Ο λόγος του ἡταν «συνετός». Δεύτερος μίλησε δὲ Καλλέργης. 'Ο λόγος του ἡταν φωτιὰ καὶ λαύρα. Γιὰ πρώτη φορὰ ἀκούστηκαν τέτοια λόγια σὲ δημόσιο τόπο. Κατακεραύνωσε τὴν κεφαλαιοκρατία καὶ μιᾶς μὲ ἄλλα τόνισε:

«Ποῖοι εἴμεθα καὶ τί θέλομεν; Εἴμεθα σοσιαλισταὶ καὶ θέλομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν θελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐργατῶν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς ίδεας τῆς ἐντελοῦς χειραφετήσεως αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ σκοποῦ μας θὰ ζητήσωμεν κατ' ἀρχὰς μὲ εἰρηνικὰ μέσα, ἐὰν δὲ δὲν τὸ κατορθώσωμεν, διὰ πάσης θυσίας θὰ φροντίσωμεν νὰ πραγματοποιήσωμεν τοὺς σκοπούς μας...»

'Αφοῦ μίλησαν καὶ ἄλλοι, ἐγκρίθηκε τὸ παρακάτω ψήφισμα ποὺ περιεῖχε τὰ αἰτήματα τῆς ἐργατικῆς τάξης 'Αθηνῶν—Πειραιῶς.

«Οἱ διεθνεῖς σοσιαλισταὶ καὶ οἱ ἐργάται 'Αθηνῶν—Πειραιῶς

Πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος

Συνελθόντες σήμερον τὴν 1ην Μαΐου τοῦ 1894 ἔτους, ἡμέραν Κυριακὴν καὶ ὥραν 5ην μ.μ. πάντες οἱ διεθνεῖς σοσιαλισταὶ καὶ ἐν γένει πάντες οἱ ὑπὸ μισθὸν εὑρισκόμενοι καὶ πάσχοντες ἐργάται 'Αθηνῶν—Πειραιῶς, ἀποφασίζομεν καὶ ψηφίζομεν τὰ ἔξης: α) Τὴν Κυριακὴν νὰ κλείωνται τὰ καταστήματα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ οἱ ἐργάται νὰ ἀναπαύωνται. β) Οἱ ἐργάται νὰ ἐργάζωνται ἐπὶ 8 ὥρας τὴν ἡμέραν καὶ νὰ ὀπαγορευθῇ ἡ ἐργασία εἰς τοὺς ἀντλίκους. γ) Νὰ ἀπονέμεται σύνταξις εἰς τοὺς ἐκ τῆς ἐργασίας παθόντας καὶ καταστάντας ἀνικάνους πρὸς συντήρησιν ἑαυτῶν καὶ τῆς οἰκογενείας των. δ) Νὰ καταργηθοῦν αἱ θανατικὲς ἐκτελέσεις. ε) Νὰ καταργηθῇ ἡ διὰ χρέη προσωπικὴ κράτησις καὶ, στ.) 'Ανατίθεται εἰς τοὺς διευθυντὰς τῶν σοσιαλιστικῶν ἐφημερίδων ἡ ἐπίδοσις τοῦ παρόντος ψηφίσματος εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ διποίου παρακαλεῖται αὕτη νὰ συντάξῃ νομοσχέδια καὶ νὰ ὑποβάλῃ ταῦτα εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς ψήφισιν κατὰ τὴν ἀμέσως συγκληθησομένην αὐτῆς σύνοδον».

“Οταν ἀνοιξε ἡ Βουλὴ, μιὰ ποὺ ἡ κυβέρνηση ἀρνήθηκε νὰ δεχθῇ τοὺς Σοσιαλιστὲς ποὺ ζήτησαν ἀκρόαση γιὰ νὰ ἐπιδόσουν τὸ ψήφισμα, δὲ Καλλέργης, ἀπὸ τὸ δημοσιογραφικὸ θεωρεῖο τῆς Βουλῆς ἀρχισε νὰ τὸ διαβάζῃ. Τὸ τί ἔγινε δὲν περιγράφεται. Κάποιος φώναξε: Οἱ ἀναρχικοὶ θὰ ρίξουν μπόμπα. Πανικὸς μέσα στὴν αἴθουσα τῆς Βουλῆς. Οἱ πατέρες τοῦ 'Εθνους δὲν εἶναι ἔσπρωχνε καὶ πατοῦσε τὸν ἄλλον γιὰ νὰ φύγη. 'Ο πρόεδρος θέλει νὰ χωτήσῃ

τὸ κουδοῦνι γιὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξη ἀλλὰ τὰ χέρια του τρέμουν. Σηκώνεται κι' αὐτὸς νὰ φύγῃ.

‘Ο Καλλέργης δύμως ἀτάραχος φωνάζει:

«Δέν εἴμαστε ἀναρχικοί, ἀλλ' ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔργαζομένου λαοῦ καὶ ἀνήκομεν εἰς τὴν δυμάδα τῶν διεθνῶν σοσιαλιστῶν. Μὴ τρομοκρατῆσθε. Καθήσατε εἰς τὰ ἑδώλιά σας διὰ νὰ ἀκούσετε τὰ αἰτήματα τῶν διεθνῶν σοσιαλιστῶν καὶ τῶν ἔργατῶν Ἀθηνῶν—Πειραιῶς, τὰ δποῖα ἐνέκρινε διὰ βοῆς ή γενομένη κατὰ τὴν παρελθοῦσαν Πρωτομαγιὰν συγκέντρωσις τοῦ ἔργαζομένου λαοῦ ἐν τῷ Σταδίῳ...».

Οἱ βουλευταὶ δύμως είχαν πανικοβληθῆ καὶ ἡ αἴθουσα τῆς Βουλῆς ἄδειασε. Σὲ λίγο τὰ θεωρεῖα τῆς Βουλῆς κυκλώθηκαν ἀπὸ τὴν ἀστυνομία καὶ δ Καλλέργης συλλαμβάνεται. Τὴ στιγμὴ ἐκείνη δὲν χάνει τὸ θάρρος του καὶ χτυπώντας τὸ πόδι του φωνάζει: «Ζήτω δ Σοσιαλισμός».

“Οταν βρέθηκε στὸ κρατητήριο τῆς ἀστυνομίας καὶ τὸν ἀνέκριναν ἀνέπτυξε τὶς ίδεες καὶ τοὺς σκοποὺς τῶν σοσιαλιστῶν:

— Ποιά εἶναι ἡ πατρίς σου τὸν ρωτᾶ δ ἀνακριτής.

— Γεννήθηκα εἰς τὸ Χουμέρι Μυλοποτάμου τῆς Κρήτης ἀπάντησε, ἀλλὰ ἔμεις οἱ διεθνεῖς σοσιαλισταὶ ἔχομεν δὲν τὸν κόσμον πατρίδα καὶ δὲν οἱ ἀνθρώποι εἶναι ἀδελφοί μας.

Αὐτή του κυρίως ἡ ἀπάντηση τοῦ κόστισε δώδεκα μέρες φυλακή. Διατυπώθηκε ἀκόμα ἡ κατηγορία «ἐπὶ προκλήσει τοῦ λαοῦ εἰς στάσιν». Γι' αὐτὸ δέμεινε προφυλακισμένος δύο μῆνες.

Στὸ ἀναμεταξὺ ἔπαψε νὰ βγαίνῃ καὶ δ «Σοσιαλιστής» γιατὶ μερικά του ἀρθρα θεωρήθηκαν ἐπιλήψιμα ἐπειδὴ «καθήπτοντο τοῦ ιεροῦ προσώπου τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς ιερᾶς ἡμῶν Θρησκείας».

Τότε ἔβγαλε μὲ ἄλλο δνομα τὸ «Σοσιαλιστή». ‘Ο τίτλος τῆς νέας του ἐφημερίδας ήταν «Σοσιαλισμὸς» ἀλλὰ μόνο 6—7 φύλλα βγῆκαν. Στὸ φύλλο μάλιστα τῆς 6 Νοεμβρίου 1894 τοῦ «Σοσιαλισμοῦ» δημοσίευσε καὶ τὶς εἰκόνες τῶν ἡγετῶν τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας Μπέμπελ καὶ Γούλιελμ Λίμπνεγκτ, καθὼς καὶ τὴν ἀπολογία στὸ δικαστήριο γιὰ τὴν παραπάνω κατηγορία.

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἐκδηλώθηκαν νέες διαφωνίες μέσα στοὺς σοσιαλιστικοὺς κύκλους τῆς Ἀθήνας καὶ πολλοὶ δὲν συμφωνοῦν καὶ ἔχθρεύονται τὸν Καλλέργη.

‘Απένταρος καὶ πικραμένος γιὰ τὶς ἐπιθέσεις ποὺ τοῦ γίνονταν, ἀναγκάζεται νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Πηγαίνει στὸ Παρίσι καὶ μένει ἐκεῖ ἔνα χρόνο. Γνωρίζεται μὲ τοὺς Ἐλληνες σοσιαλιστὲς Π. Ἀργυριάδη, Ι. Χοιστόπουλο, Γ. Σπυρίδη καὶ Χαρίδ. Δασκαλόπουλο ποὺ τὸν διευκολύνουν νὰ βοῆδουλειά.

Ξαναγύρισε στὴν Ἀθήνα στὶς ἀρχὲς τοῦ 1896 καὶ ξανάβγαλε τὸ «Σο-

σιαλιστή» είκονογραφημένο αύτή τή φορά σε δυό γλωπυρες, έλληνικά και γαλλικά.

Σε λίγο διάστημα πάλι τὰ φέρνει σκοῦρα και ἀπὸ ἀπενταρία ἀναγκάζεται νὰ κατέβη στὴν Κρήτη. Ἐκεῖ πιάνει δουλειὰ στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Μανδαλάκη. Ὁ Καλλέργης ἔχει πάλι πολλοὺς ἔχθρούς. Οἱ δρακούλικοὶ διαδίδανε πολλὰ ἐναντίον του, ἐνῶ μερικοὶ νέοι τὸν ἥθελαν πιὸ ριζοσπάστη και ἐπαναστάτη.

Στὸ ἀναμεταξὺ ἡ «Ἀκρόπολις» τοῦ Γαβριηλίδη μετάφρασε και τύπωσε σε φυλλάδια τοῦ Βέλγου Αἰμιλ Δὲ Λαβελὲ τὴν μπροσούρα: «Ἴστορία και θεωρία τοῦ Σοσιαλισμοῦ» (1894) και ἀκόμη τὸ περίφημο γιὰ τὴν ἐποχή του βιβλίο τοῦ Μπέμπελ: «Γυνὴ και Κοινωνισμός» (1892) ποὺ διαβάστηκε πολύ.

«Ο Καλλέργης δὲν ἔμεινε πολὺν καιρὸν στὴν Κρήτη. Ο νοῦς και ὁ λογισμός του ἦταν ὁ σοσιαλισμός. Ἐπειτα ἀπὸ μερικοὺς μῆνες και ἀφοῦ πούλησε μερικὰ ἀχτήματά του ξαναγύρισε στὴν πρωτεύουσα και ξανάβγαλε τὸν «Σοσιαλιστή».

Τὸ νέο του πρόγραμμα εἶναι τώρα πιὸ ριζοσπαστικό. Ζητοῦσε:

«1) Κατάργησιν τῆς ἴδιοκτησίας και τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος. 2) Ἐξασφάλισιν τροφῆς, ἐνδυμασίας, κατοικίας, ἐκπαίδεύσεως και τῶν λοιπῶν χρειωδῶν τοῦ βίου, ἀντὶ ἐργασίας κατὰ τὰς δυνάμεις ἐκάστου. 3) Ἐνωσιν και ἀδελφοποίησιν πάντων τῶν ἔθνων. 4) Ἀπόλυτον ἐλευθερίαν λόγου και τῆς συνειδήσεως. 5) Συμμετοχὴν πάντων τῶν ἀτόμων εἰς τὰς τέρψεις, τὰ θέατρα και τὰς διασκεδάσεις τῶν πόλεων και τῶν ἔξοχῶν. 6) Προστασίαν τῶν ἀνικάνων πρὸς ἐργασίαν ἀσθενῶν και γερόντων».

Αὐτὰ και ἄλλα πολλὰ ζητοῦσε δ Καλλέργης ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ «Σοσιαλιστῆ».

Τὰ ἄμεσα αἰτήματα τῆς ἐργατικῆς τάξης ποὺ μποροῦσαν και ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθοῦν ἦταν α) νὰ ἴδρυθοῦν κοινοτικὰ σχολεῖα σὲ κάθε νομό, νὰ εἶναι ὑποχρεωτική ἡ ἐκπαίδευση τῶν δρφανῶν και ἀπόρων παιδιῶν και νὰ δίνεται δωρεὰν τροφὴ και ρουχισμὸς σ' αὐτά. β) Οἱ γαῖες τοῦ δημοσίου και τὰ κοινοτικὰ ἀγροκτήματα νὰ παραχωρηθοῦν στοὺς ἀχτήμονες ἀγρότες χωρὶς νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τὰ μεταπωλήσουν. γ) Ο τόκος τῶν Τραπεζῶν νὰ περιορισθῇ σὲ 40%). δ) Νὰ ἴδρυθοῦν βιβλιοθῆκες και ἀναγνωστήρια στὶς πρωτεύουσες τῶν νομῶν. ε) Νὰ ἴδρυθοῦν ἐπίσης γεωργικὲς και βιοτεχνικὲς Σχολὲς στὴν πρωτεύουσα κάθε νομοῦ. στ) Νὰ χτισθοῦν νοσοκομεῖα και ἀναρρωτήρια σὲ κάθε νομό γιὰ τὴν ὑγιεινὴ περίθαλψη τῶν πτωχῶν. ζ) Τὰ μεταλλεῖα, οἱ σιδηρόδρομοι, οἱ τροχιόδρομοι νὰ κρατικοποιηθοῦν. η) Νὰ φορολογηθῇ βαρειὰ τὸ κεφάλαιο. θ) Νὰ περιορισθῇ τὸ δικαίωμα τῆς ἴδιοκτησίας και τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος.

Στὰ 1897 ἔξ αἰτίας τῆς Κρητικῆς Ἐπανάστασης δ «Σοσιαλιστῆς» στα-

μάτησε πάλι γιατί δικαιολόγησε κατέβηκε στήν Κρήτη ώς έθελοντής και πολέμησε τους Τούρκους καταχτητές. Τὸ 1898 ξαναγύρισε στήν Αθήνα άλλα βρῆκε μεγάλη άντιδραση από τους Δρακουλικοὺς κύκλους, που είχαν μεγάλη έπιρροή στα έργατικά σωματεῖα και στους σοσιαλιστικοὺς δμήλους. Αναγκάστηκε τότε νὰ δημοσιεύσῃ ἔνα ἀνοιχτὸ γράμμα πρὸς «Ἀπαντας τοὺς Ἑλληνας Σοσιαλιστὰς» ἐκθέτοντας τὶς ἀντιλήψεις και τὶς ἐπιδιώξεις του.

Ξανάβγαλε τὸ «Σοσιαλιστή», και ἐπιμένει στὶς ἀπόψεις του. Αὐτὴ τὴ φορὰ διατίτασται καλύτερα και πλησιάζει πολὺ στὸν ἐπιστημονικὸ σοσιαλισμό. Σ' ἔνα του ἀρθράκι μὲ τὸν τίτλο: «ΠΟΙΟΙ ΟΙ ΣΤΝΕΡΓΑΤΑΙ ΗΜΩΝ — ΕΧΩΡΙΣΘΗ Η ΉΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΙΤΑΡΙ» τόνιζε:

«Συνεργάται ἡμῶν εἰς τὸ ἔξῆς θὰ εἶναι ἔκεινοι, οἱ δποῖοι κατὰ τὸ παρελθόν ἔδειξαν εἰλικρίνειαν, αὐτοθυσίαν, αὐταπάργησιν ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπὲρ τοῦ ὄποιου μαχόμεθα. Συνεργάται ἡμῶν θὰ εἶναι ἔκεινοι, οἱ δποῖοι ἅμα ἔλαθπν μέρος εἰς τὸν καλὸν ἀγῶνα, παρημέλησαν τὴν οἰκογένειαν, τὴν φιλίαν τῶν νοικοκυραίων, τὴν κοινωνικήν των θέσιν και ἔνα μόνον είχον σκοπόν: τὴν ἐπικράτησιν τῶν σοσιαλιστικῶν κοσμοπολιτικῶν ἀρχῶν. Συνεργάται ἡμῶν, λέγομεν, θὰ εἶναι ἔκεινοι, οἱ δποῖοι ως ἐκ τοῦ χαρακτῆρος των εἶναι πρόθυμοι νὰ ὑποστῶσιν πᾶσαν θυσίαν, ἀδιαφοροῦντες ΠΟΤ, ΠΩΣ και ΠΟΤΕ χάριν τοῦ ἴδεώδους μας. Συνεργάται ἡμῶν, ἐπαναλέγομεν, θὰ εἶναι ἔκεινοι, οἱ δποῖοι ἀπεδέχθησαν ἥ θὰ ἀποδεχθῶσιν νὰ ἀποθάνωσιν ὑπὸ ΕΡΤΘΡΑΝ ΣΗΜΑΙΑΝ, ἥτις ἀναφέρει τὰς λέξεις: ΕΝΩΣΙΣ, ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΠΝΕΤΜΑΤΟΣ, ΚΟΙΝΟΚΤΗΜΟΣΤΝΗ και οἱ δποῖοι δπόταν γράφουν περὶ Σοσιαλιστικοῦ ἀγῶνος θὰ γράφουν μὲ πάθος, μὲ αἴσθημα και τὴν πέννα των, μὲ τὴν δποίαν γράφουν, θὰ τὴν βουτοῦν εἰς τὴν μελάνην τῆς καρδίας των...».

Στὸ Πρωτομαγιάτικο φύλλο τοῦ 1902 ποὺ κυκλοφόρησε πανηγυρικὸ και εἰκονογραφημένο, μαζὶ μὲ ἄλλες εἰδήσεις γιὰ τὴν παγκόσμια σοσιαλιστικὴ κίνηση, σχετικὰ μὲ τὴ Ρωσία ἔγραφε:

«Ἄπὸ δύο μηνῶν καθ' ἄπασαν σχεδὸν τὴν Ρωσίαν γίνονται διαδηλώσεις και συγκρούσεις μετὰ τῶν δργάνων τῆς ἔξουσίας ἐκ μέρους τῶν φοιτητῶν, ἐργατῶν και ἀγροτῶν. Εἰς πολλὰς δὲ πόλεις ἔνοπλοι πολεῖται μὲ ἐρυθρὰς σημαίας ἀνὰ χεῖρας περιερχόμενοι τὰς ὁδούς, ἀνακράζουν «Ζήτω ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις και κάτω δ δεσποτισμὸς και τὸ κνοῦτον». Τὴν Ρωσίαν δύναται πᾶς τις νὰ παραβάλῃ σήμερον μὲ τὴν Γαλλίαν πρὸ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1789».

Δημοσίευσε ἀκόμη και μερικὲς μπροσοῦρες ἀναπτύσσοντας σ' αὐτὲς τὶς σοσιαλιστικὲς ἀπόψεις πάνω στὰ διάφορα κοινωνικὰ προβλήματα. Σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς ποὺ είχε τὸν τίτλο: ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ — μὲ τὸν δρο Κοσμοπολιτισμὸς ἐννοοῦσε τὸν διεθνισμὸ — ἀνέλυε σύντομα και σὲ

άπλο ύφος τής σοσιαλιστικής άντεληψη για τὴν καταγωγὴ τοῦ Κράτους καὶ τῆς ιδιοκτησίας.

‘Ο Καλλέργης στὸ ἀναμεταξὺ γιὰ νὰ μπορῇ νὰ συντηρηθῇ ἄνοιξε γραφεῖο «Κρητικῶν προϊόντων». Οἱ δουλειὲς δμως δὲν πήγαιναν καλά. Τὰ βερεσέδια ἦταν πολλὰ καὶ τὸ μαγαζὶ ἔκλεισε.

Καταχρεωμένος καὶ ἀπογοητευμένος σταμάτησε καὶ τὴν ἔκδοση τοῦ «Σοσιαλιστῆ» καὶ τὸ 1902 γύρισε στὴν Κρήτη δπου κύτταξε τὴν οἰκογένειά του. Τὴν ἄνοιξη δμως τοῦ 1912 πῆρε μέρος στὴν Κρητικὴ ἐξέγερση. Σύνταξε μάλιστα καὶ δημοσίευσε μιὰ Προκήρυξη ἐκθέτοντας τοὺς λόγους ποὺ καθιστοῦν δίκαιο τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγώνα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καὶ ζητοῦσε τὴν ὑποστήριξη δλῶν τῶν σοσιαλιστῶν. ‘Η προκήρυξη αὐτὴ εἶναι τὸ κύκνεο ἀσμα του. ’Απὸ τότε ὡς τὸ 1926, ποὺ πέθανε σὰν ἐρημίτης στὸ χωριό του, δὲν ἀνακατεύθηκε στὴν ἐργατικὴ κίνηση. Παρακολουθοῦσε ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες τὰ νέα καὶ ἐνθουσιάζονταν γιὰ τὴν ὕστερα ἀπὸ τὸ 1908 ἀνάπτυξη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. ’Απὸ τὸ 1917 διάβαζε τακτικὰ τὸ «Ριζοσπάστη» μὲ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον.

Αὐτὸς εἶναι δ Σταῦρος Καλλέργης. Εἶναι ἔνας πρόδρομος, ποὺ παρ’ ὅλες τὶς ἀτέλειες καὶ τὶς παρεκκλίσεις του, ἐργιᾶς ἀρκετὸ σπόρο. Δὲν ἦταν βέβαια ἔνας συνεπής μαρξιστής. Δὲν πρέπει δμως νὰ ξεχνοῦμε καὶ τὶς Ἑλλαδικὲς ἀντικειμενικὲς συνθῆκες. Τὸ Ἑλληνικὸ προλεταριάτο στὴν ἀγωνιστικὴ του πορεία ἀργησε νὰ βρῇ τὸ σωστὸ δρόμο.

‘Ο Καλλέργης στὰ εἴκοσι - είκοσιπέντε χρόνια τῆς δράσης του προσέφερε πολλὲς ὑπηρεσίες καὶ στὴν Ἑλληνικὴ ἐργατικὴ τάξη γενικά, καὶ στὴν διάδοση τοῦ σοσιαλισμοῦ εἰδικά. ’Ηταν ἀγωνιστής ἀφιλοκερδής καὶ μαχητικός, ποὺ πλησίασε τὶς μᾶζες. Καταδιώχθηκε, φυλακίστηκε, ἔχασε τὴν περιουσία του, ἐδυστύχησε καὶ ἴσαμε τὴν τελευταία του πνοὴ δὲν ἔχασε τὴν πίστη του στὸν σοσιαλισμό.

(’Ἐφημερίδα «Ἄνγη» ’Ιούλιος 1954)

ΠΑΥΛΟΣ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ

(1849 — 1901)

Πόσοι ξέρουν τὸ ὄνομα αὐτό; Πέντε - δέκα. Οὔτε μέσα στὸ ἔργατικό μας κίνημα ἔγινε ποτὲ λόγος, οὔτε καὶ οἱ ἀριστεροὶ δικηγόροι μας ἐνδιαφέρθηκαν νὰ κάνουν ἓνα πολιτικὸ μνημόσυνο γιὰ τὸ δικηγόρο καὶ σοσιαλιστὴ Π. 'Αργυριάδη ποὺ στὸ Παρίσι ἀφιέρωσε δλη του τὴ ζωὴ στὸν ἄγώνα τοῦ προλεταριάτου. Κι' ὅμως δὲν πρόκειται γιὰ ἓναν ἀγωνιστὴ τῆς ἀράδας. Πρόκειται γιὰ μιὰ προσωπικότητα ποὺ μὲ τὶς ὑπηρεσίες της ἔχει πάρει πρωτεύουσα θέση στὴν ιστορία τοῦ γαλλικοῦ σοσιαλισμοῦ.

Γι' αὐτό, εἶναι χρέος μας νὰ γνωρίσουμε τὸν ἀγωνιστὴ δικηγόρο καὶ τὸ διανυούμενο σοσιαλιστὴ ποὺ κοντὰ τριάντα χρόνια μὲ τὸ ὄνομά του καὶ τὴ δράση του ἀπασχολοῦσε τὸ σοσιαλισμὸ τῆς Γαλλίας καὶ τὸ προλεταριακὸ της κίνημα.

Ο Π. 'Αργυριάδης(*) γεννήθηκε στὴν Καστοριὰ τῆς Μακεδονίας στὶς 15 Αὐγούστου τοῦ 1849. Φαίνεται πῶς οἱ γονιοὶ του ἦταν εὔποροι, γιατὶ ἀπὸ μικρὸς βρέθηκε στὴν Πόλη ὅπου ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. "Αμα τελείωσε τὸ γυμνάσιο στάλθηκε στὸ Παρίσι νὰ σπουδάσει νομικά.

Στὸ Παρίσι δὲν ἔζησε οὔτε σὰν ἐπαρχιώτης, οὔτε σὰ δανδῆς. Παρ' ὅλο τὸ ἄνθισμα τῆς ἥβης του ἔπεσε μὲ τὰ μοῦτρα στὸ διάβασμα. Τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀνήσυχης ἐποχῆς του τὸν τραβοῦν καὶ τὸν ἐπηρεάζουν. Πνεῦμα ἀνήσυχο καὶ ἐρευνητικὸ δὲ βρίσκει ἴκανοποίηση, οὔτε στὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο οὔτε στὸ Ναπολεόντειο κώδικα. Η ιστορία τῆς Γαλλικῆς 'Επανάστασης μὲ τὶς μεγάλες μορφὲς τῶν πρωτεργατῶν καὶ ἀρχηγῶν της τὸν αἰχμαλωτίζει καὶ τὸν σπρώχνει στὴ δημοσιογραφία. 'Ωστόσο δὲν ἀφήνει καὶ τὶς νομικές του σπουδές. Τὶς συνεχίζει καὶ παίρνει τὸ δίπλωμα τοῦ δικηγόρου, ἀφοῦ πρωτεύει ἔγινε πολίτης Γάλλος.

Στὴν ἀρχή, οἱ ἀγῶνες τῶν ἔθνοτήων τῆς Βαλκανικῆς, ποὺ μὲ ἐπικεφαλῆς τὴν μπουρζουαζία τους, ἀγωνίζονταν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ δεσποτισμοῦ τόνε συγκινοῦν. Μὰ ἀν καὶ προέρχονταν ἀπὸ μιὰ καθυστερημένη ἐπαρχία -- ὅπως ἡ Μακεδονία — κι' ἀκόμα ἀν καὶ ἀπὸ γενιὰ δὲν ἦταν προλετάριος, τραβάει ὅλο ἀριστερά, καὶ δίνει τὸ χέρι στὴν τάξη ποὺ δὲν ἔχει νὰ τοῦ προσ-

* Στὶς Σοσιαλιστικὲς 'Εγκυκλοπαίδειες τὸ μικρό του ὄνομα εἶναι Παύλος. Ο ἔδιος ὑπόγραψε μὲ τὸ Π. 'Ο παλιὸς ὅμως Πατρινὸς Σοσιαλιστὴς Καραμπίλιας, ποὺ τόνε γνώρισε στὴ Γαλλία, μοῦ γράφει πῶς τὸ μικρό του ὄνομα δὲν ἦταν Παύλος, ἀλλὰ Παναγιώτης.

φέρει ούτε χρῆμα, ούτε τιμές, ούτε δόξα, ούτε καρδιέρα, μάλιστα μόνο στερήσεις, κατατρεγμούς και καταδιώξεις. Μιὰ παράδοση ποὺ τὴν υῖοθετεῖ ή Σοβιετική 'Εγκυροπαιδεία, λέει πώς η Κομμούνα του Παρισιοῦ τὸν εἶχε κερδίσει. Πήρε κι' δλας μέρος σὰν πρωταγωνιστής και ήταν μέλος του Κομιτάτου. Τέτοιες γραφτὲς πηγές, ποὺ νὰ ἐπιβεβαιώνουν ἀμεση ἐπαναστατική δραση τοῦ 'Αργυριάδη στὸν καιρὸν τῆς Κομμούνας, γιὰ τὴν ὥρα, δὲ βρήκαμε πουθενά. Οἱ γαλλικὲς σοσιαλιστικὲς 'Εγκυροπαιδείες, λένε πώς ὁ 'Αργυριάδης ἀρχίζει τὴ δράση του ὑστερα ἀπὸ τὴν Κομμούνα.

'Εκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ παραδεχτοῦμε εἶναι πώς η Κομμούνα θὰ επιτὶς ἀποφασιστικὸς δόλος στὴν παραπέρα ίδεολογικὴ ἐξέλιξη τοῦ 'Αργυριάδη. Εἰκοσιδύο χρονῶν, ἐπάνω στὴν ἀκμὴ τῆς νιότης του, δὲν ἔμεινε ἀδιάφορος μπροστὰ στὸ ἐπαναστατικὸν ἡφαίστειο τοῦ παρισινοῦ προλετεαριάτου. 'Απὸ τότε μποροῦμε νὰ ποῦμε πώς η ἐργατικὴ τάξη τόνε κέρδισε.

Μὲ πλατειὰ ἐγκυροπαιδικὴ μόρφωση και ὠπλισμένος καλὰ μὲ τὴ νομικὴ ἐπιστῆμη δ' 'Αργυριάδης παίρνει ἐνεργὸ μέρος στὸ γαλλικὸ σοσιαλισμὸ και βρίσκεται πάντα στὶς πρῶτες γραμμές του, ὑποστηρίζοντας ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ στὰ γαλλικὰ δικαστήρια τοὺς καταδιωκομένους, και ἀρθρογραφώντας ἀπὸ τὴν ἄλλη, γιὰ τὸ φώτισμα και τὸ ἔντενημα τῆς μεγάλης μάζας τῶν ἐργαζομένων. Γι' αὐτὸ πολὺ σωστὰ δ' Κομπέρ - Μορέλ γράφει στὴ Σοσιαλιστικὴ 'Εγκυροπαιδεία του πώς «δ.. 'Αργυριάδης εἶναι ἔνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους δικηγόρους ποὺ ἔθεσαν τὴ νομικὴ ἐπιστήμη τους στὴ διάθεση δλων τῶν καταδιωκομένων γιὰ τὶς ἐπαναστατικές τους ίδεες».

"Ἐχοντας τὸ χάρισμα νὰ μπορεῖ νὰ μιλεῖ, δηλαδὴ νὰ εἶναι ἔνας ρήτορας ἀπὸ τοὺς πιὸ καλούς, ἀρχισε πολὺ γρήγορα νὰ παίρνει διαλεχτὴ θέση στὰ ποινικὰ δικαστήρια τῆς Γαλλίας και κυρίως τοῦ Παρισιοῦ. 'Εννοεῖται πώς δὲν ἐπεδίωξε νὰ γίνει ἔνας «διακεκριμένος» ποινικολόγος. "Αν και εἶχε δλα τὰ προσόντα νὰ τὸ ἐπιτύχει και νὰ θησαυρίσει κιόλας, στάθηκε πάντα δ πρόθυμος ὑπερασπιστὴς τῶν καταδιωκομένων ἐργατῶν και δημοσιογράφων. Στὶς περισσότερες μεγάλες δίκες ποὺ ἔγιναν στὴ Γαλλία και στὶς διποῖες δικάζονταν οἱ σοσιαλιστικὲς και προχωρημένες ἐφημερίδες καθὼς κι' ἐργάτες και ἄλλοι διανοούμενοι γιὰ τὶς ριζοσπαστικὲς και ἐπαναστατικές τους ίδεες, δ' 'Αργυριάδης πήρε μέρος, στερεώνοντας τὴ φήμη του, τόσο σὰν καλοῦ δικηγόρου, δσο, και σὰν πρωτοπόρου σοσιαλιστή.

Κι' ἀλήθεια, πρέπει νὰ τὸ τονίσουμε· ἀν και στὴν περίοδο αὐτὴ (1870—1900) τὴν τόσο πολυτάραχη γιὰ τὴν Γαλλία, μέσα στὸ γαλλικὸ σοσιαλισμὸ πρωταγωνιστοῦν δικηγόροι και ἡγέτες σὰν τὸν Μιλλεράν, Μπριάν και Βιβιανί, δ' 'Αργυριάδης εἶναι δ πιὸ ἀγαπημένος ὑπερασπιστὴς τῶν καταδιωκομένων ἐργατῶν και διανοούμενων, γιατί, ὑπερασπίζει δχι μόνο μὲ ὥραῖα λόγια τὴν ἐργατικὴ και σοσιαλιστικὴ ὑπόθεση μὰ και μὲ πραγματολογικὰ ἐπιχειρήματα

παρμένα ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ιστορίαν καὶ πραγματικότητα καὶ γιατί, ἀκόμα, εἶναι δὲ ίδιος ἔνας ἐπαναστάτης, ἐνῷ οἱ Μπριὰν καὶ Βιβιανὶ εἶναι ντιλετάντες καὶ ἀρριβίστες ποὺ χρησιμοποίησαν τὸ ἐργατικὸν κίνημα γιὰ σκαλοπάτι ὅσπου ν' ἀνέθουν καὶ νὰ κάνουν τὴν καρριέρα τους. Βέβαια δὲ Ἀργυριάδης δὲν εἶχε τὸ πλούσιο ρητορικὸν ταλέντο τοῦ Μπριὰν καὶ τοῦ Βιβιανῆ, ώστόσο πίστευε στὸ σοσιαλισμὸν καὶ γι' αὐτὸν ἦταν δόνομα καὶ πρᾶγμα ἐπαναστάτης καὶ γι' αὐτὸν ἔμεινε Ἰσαμε τὸ τέλος τῆς ζωῆς του πιστὸς στὶς ίδεες του καὶ δὲ ζήτησε οὕτε μεγάλες θέσεις, οὕτε ὑπουργεῖα.

Μὰ δὲ Ἀργυριάδης καὶ σ' ἄλλον κοινωνικὸν τομέα παρουσίασε ἀξιόλογη δημόση καὶ ἐνεργητικότητα. Ἡταν δχι μόνο διανοούμενος δικηγόρος μὰ καὶ συγγραφέας καὶ δημοσιογράφος μὲ ταλέντο.

Ἐγράψε πολλὰ ἀρθρα καὶ μελέτες γιὰ τὰ ἐργατικὰ προβλήματα καὶ τὸ ἐργατικὸν κίνημα γενικά. Σ' αὐτὰ ἔχωρίζουν οἱ μελέτες του γιὰ τὴν θανατικὴν ποινὴν, γιὰ τὸν ποιητὴν Εὐγένιο Ποττιέ καὶ τὸ δοκίμιο γιὰ τὸν ἐπιστημονικὸν σοσιαλισμό. Στὰ 1891 ἔβγαλε τὸ Ἀλμάνακ (ἡμερολόγιο) τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος, χρονιάτικη ἔκδοση ποὺ βάσταξε Ἰσαμε τὸ 1903 καὶ τὸ Κοινωνικὸν ζήτημα σὲ τρεῖς περιόδους 1885, 1891—1893, 1894—1897. Δημοσίευψε ἐπίσης ἀρθρα στὴν «Σοσιαλιστικὴν Επιθεώρηση» καὶ στὴν «Κραυγὴ τοῦ Λαοῦ» ποὺ εἶχαν στὴν ἐποχή τους μεγάλο κῦρος καὶ μεγάλη κυκλοφορία.

Ἀκόμα πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ πῶς εἶχε σχέσεις μὲ πολλοὺς ρώσους ἐπαναστάτες ἐξόριστους καὶ κυρίως μὲ τοὺς τρομοκράτες ποὺ ἀνήκαν στὴν δργάνωση τῶν μηδενιστῶν.

Στὰ 1889 ἦταν μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Ἐπαναστατικοῦ Κόμματος τῆς Γαλλίας καὶ πῆρε μέρος στὴν ἐνωτικὴ διάσκεψη ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὶς κυριώτερες κομματικὲς δμάδες, ποὺ ἀντιπροσώπευαν τὸ γαλλικὸν προλεταριάτο, γιὰ τὴν ἐνοποίησή τους σ' ἓνα κόμμα.

Ἄπὸ τὰ γραψίματά του δὲ φαίνεται γιὰ δρθόδοξος μαρξιστής. Ὁ μπλαγκισμὸς καὶ δὲ ἀναρχισμὸς στὴν ἐποχὴ ἔκείνη εἶχαν ἀκόμα βαθειές ρίζες μέσα στὸ γαλλικὸν σοσιαλισμό. Ὁ μαρξισμὸς φαινόταν σὰν μιὰ «συντηρητικὴ» θεωρία. Ὁ Ἀργυριάδης ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη δὲν ἦταν ἀπόλυτα χειραφετημένος. Ὁ μαρξισμὸς δὲν τὸν εἶχε καταχτήσει. Γι' αὐτὸν ἀν καὶ ἔρει τὶς οἰκονομικὲς θεωρίες τοῦ Μάρκου, δὲν ἔχει ἐμβαθύνει στὸ διαλεχτικὸν ματεριαλισμὸν καὶ δὲν μπόρεσε νὰ νοιώσει τὴν ἐπαναστατικὴν πλευρὰ τοῦ μαρξισμοῦ. Αὐτὸς εἶναι δὲ λόγος ποὺ βρίσκεται μακρὺ ἀπὸ τὴν μαρξιστικὴ δμάδα τοῦ Λαφάργκ - Γκέντ, ποὺ στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα ἀντιπροσώπευε στὴν Γαλλία τὸν ἐπιστημονικὸν σοσιαλισμό.

Παρ' ὅλα δμως τὰ βασικὰ παραστρατήματα, παρέμεινε ὡς τὸ Θάγατό του, ἔνας εἰλικρινής ἐπαναστάτης σοσιαλιστής.

Σὰν υστερόγραφο θὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε πώς δ. Π. 'Αργυριάδης δὲν ξέχασε καὶ τὸ ρωμαίικὸ ἐργατικὸ κίνημα. Βέβαια στὴν περίοδο ποὺ δρᾶ στὸ Ηαρίσι, δ. καπιταλισμὸς στὴν 'Ελλάδα βρίσκεται ἀκόμα στὸ πρῶτο στάδιο τῆς ἔξελιξής του. 'Ωστόσο μέσα στὰ πλαίσια τῆς τοτινῆς ἔξελιξης κάνει δ.τι μπορεῖ γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ κ' ἐδῶ κάποια σοσιαλιστικὴ κίνηση καὶ συνεργάζεται μὲ τοὺς τότε 'Ελληνες «ἀριστεροὺς» σοσιαλιστὲς καὶ ὅχι μὲ τοὺς δρακουλικούς. Γράφει ἄρθρα στὸ ἀναρχικοσιαλιστικὸ «Νέον Φῶς» (1899) ποὺ ἔβγαινε στὸν Πύργο καθὼς καὶ στὸ «Σοσιαλιστὴ» (1894—1899) τοῦ Σταύρου Καλλέργη.

Σ' ἑνα του μάλιστα μεγάλο ἄρθρο στὸ «Νέον Φῶς» τοῦ Πύργου ἔκθέτει ἀρκετὰ καὶ τὴν οἰκονομικὴ διδασκαλία τοῦ Κάρλ Μάρκ.

Στὶς ἔθνικὲς ἔδειγέσεις τῆς Κρήτης δὲν παίρνει στάση σωβινιστική, μὰ τὴ στάση ποὺ ἔπαιρναν καὶ οἱ ἄλλοι σοσιαλιστές. 'Ωστόσο δὲν ἔζησε γιὰ νὰ συνεχίσει τὸ ἔργο του. Στὶς 19 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1901, πενήντα δυὸ χρονῶν ἀκόμα, πέθανε καὶ στὶς 24 τοῦ Ἄνδιου μῆνα τοῦ ἔγινε ἡ πολιτικὴ του κηδεία. Σοσιαλιστὲς καὶ ἀγωνιστὲς τῆς ἐποχῆς ἔκεινης σὰν τὸν Βαγιάν, Φάμπεροτ, Πώλ Μίνκ, Ρουσσέλ, Ντυντρενίλ κλπ., ἔβγαλαν λόγους στὴν κηδεία του καὶ μίλησαν γιὰ τὴ δράση του καὶ τὶς ἐπαναστατικὲς ἀρετὲς καὶ υπηρεσίες ποὺ ἐπρόσφερε στὸ γαλλικὸ σοσιαλισμό.

Δὲν ξέρουμε, ἀν ζοῦσε, ποιά θὰ ἦταν ἡ ύστερηνή του ἔξελιξη καὶ πιὸ στάση θὰ ἔπαιρνε στὸ μεγάλο παγκόσμιο πόλεμο τοῦ 1914. Κανένα δικαίωμα δὲν ξέχουμε νὰ σηκώσουμε τὴν πλάκα τοῦ τάφου του καὶ νὰ κάνουμε πολιτικὴ τυμβωρυχία.

'Ο 'Αργυριάδης πέθανε πάνω στὶς ἐπάλξεις τοῦ σοσιαλισμοῦ. 'Απὸ τὰ πενήντα δυὸ χρόνια τῆς ζωῆς του, τὰ τριάντα τὰ ἀφιέρωσε γιὰ τὸ φώτισμα καὶ τὸ ξύπνημα τοῦ προλεταριάτου καὶ στάθηκε δ. παραστάτης καὶ ὑποστηριχτής τῶν καταδυναστευομένων ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ἀστυνομία καὶ τὰ γαλλικὰ ἀστικὰ δικαστήρια. Αὐτὰ γράφει τὸ ἡμερολόγιο τῆς ζωῆς του καὶ τὸ ἐπαναστατικὸ μητρῶο του. Τί ἄλλο χρειάζεται γιὰ νὰ μείνει στὶς γενεὲς τῶν προλεταρίων ἀλησμόνητη ἡ μνήμη του;

(Περιοδικὸ «Νέα Ἐπιθεώρηση» 1933—1934)